

Skolans svenskämne i 1900-talets språk- och litteraturvetenskapliga forskning

Per Holmberg & Bengt-Göran Martinsson

Abstract • The school subject Swedish in twentieth century linguistic and literary research. This article explores the largely overlooked research on L1 education in Sweden conducted before L1 research became an established field in the early 2000s. It examines how Sweden's educational reforms of the 1960s and 1970s and shifts in academia shaped the development of L1 research. A review of 28 doctoral theses from 1955 to 1998, primarily within Scandinavian Languages and Literature, reveals distinct divergences in research questions, materials, methods, and theoretical frameworks compared to the disciplinary mainstream. These differences are linked to specific academic environments and supervisors. Drawing on Abbott's fractal theory and Bernstein's concepts of singularities and regions, the study highlights how a field's evolution is dependent on both external and internal factors.

Keywords • subject didactics [ämnessedidaktik], L1-didactics [L1-didaktik], development of research fields [utveckling av forskningsfält]

Inledning

Beskrivningar och analyser av 1960-talets grundskole- och gymnasieskolereformer tar sällan upp hur reformerna påverkade de akademiska disciplinerna. Att pedagogikdisciplinen blev starkt efterfrågad och tillfördes nya resurser är känt, men hur förhåller det sig med de discipliner som stod för det ämnesteoretiska innehållet i lärarutbildningen?¹ I denna studie ämnar vi undersöka de två universitetsdisciplinerna nordiska språk och litteraturvetenskap, först betecknat litteraturhistoria med poetik, i detta hänseende.

Alltsedan svensk språkvetenskap och litteraturvetenskap etablerades vid svenska universitet har ämnena verkat i nära utbyte med skolans svenskämne; och detta kom senare också att gälla pedagogik och andra utbildningsvetenskapliga universitetsämnen. Redan de första föreläsarna för de båda äldre universitetsämnena hade ansvar för utbildning av blivande läroverkslärare i språk och litteratur, liksom, genom censor-systemet, för bedömning av elevers kunskaper på dessa områden. I nationalromantisk anda sågs modersmålet, tillsammans med ämnena historia och kristendom, som centrala för fostran av barn och unga, och det fanns därför också tidigt förväntningar på att universitetets ämnesexperter skulle engagera sig i produktion av läromedel och fortbildningsmaterial till stöd för lärares undervisning, liksom i samtidens utbildningsreformer. Genom sin funktion för skola och lärarutbildning fick universitetets språk- och litteraturvetenskap länge en robust legitimitet, faktiskt utan att ämnenas

1 För pedagogikämnet utveckling under denna period se till exempel Anders Burman, Joakim Landahl och Anna Larsson i *Pedagogikens århundrade: Uppkomsten och utvecklingen av en vetenskaplig disciplin* (Göteborg: Makadam förlag, 2025), särskilt 61–73.

forskning tog upp problemställningar om skolans undervisning i språk och litteratur. Forskningen var förvisso ofta en forskning om språk och litteratur *för* skolan, men inte en forskning om språk och litteratur *i* skolan. Tidigare forskning om hur det senare blev en uppgift för akademien har fokuserat satsningar vid millennieskiftet med beteckningen svenska med didaktisk inriktning.² En oftast bortglömd sida av denna utveckling är emellertid den nya spelplan för skolrelaterad forskning som uppstod redan i och med de stora skolreformerna under 1960- och 1970-talen, även när det gäller skolans svenskämne.³ Det som stod på spel var huruvida de gamla universitetsämnena, som till stor del vunnit sin legitimitet genom engagemanget i det nu avskaffade läroverket, fortfarande var relevanta för den nya moderna enhetsskolan.

I den här studien undersöker vi hur intresset för forskning om vad som sker i skolans svenskämne uppkommer redan före millennieskiftet. Även om själva beteckningen ämnesdidaktik inte kommit i svang än under denna tid, kommer vi för enkelhetens skull att använda denna beteckning retrospektivt. Vi kommer alltså att tala om tidig svenskämnesdidaktisk forskning för att beteckna forskning som behandlar aspekter av skolans svenskämne redan före millennieskiftet, även om denna forskning ännu inte bedrivs vid forskningsmiljöer som betecknar sig själva som didaktiska.⁴ Studiens syfte är att bidra med ny kunskap om de processer, i och kring forskningen, som gör att skolan, mer specifikt skolans svenskämne, redan före millennieskiftet blir ett empiriskt fält för universitetets forskning i potentiella spänningar mellan olika ämnen och forskningsgrupperingar. Det primära materialet för analysen är de svenska doktorsavhandlingar som kvalificerar sig som exempel på tidig svenskämnesdidaktisk forskning. Analysen av detta material kommer att kunna nyansera bilden av hur forskningsområdet etablerats, då forskare som hittills tecknat denna bild tagit fasta på hur svenskämnesdidaktisk forskning efter millennieskiftet började bedrivas inom nya tvärvetenskapliga forskarutbildningsämnena.⁵

Studiens forskningsfrågor gäller *när*, *var*, *hur* och inte minst *varför* skolans svenskämne blev intressant för avhandlingsprojekt inom olika discipliner, liksom *vilka konsekvenser* detta fick för den fortsatta utvecklingen av ett svenskämnesdidaktiskt forskningsfält. När-frågan sätter in den tidiga svenskämnesdidaktiska forskningen

2 Bengt-Göran Martinsson, "Litteraturdidaktik som litteraturvetenskap: Ett tvärvetenskapligt fält i rörelse," i *Litteratur och läsning: Litteraturdidaktikens nya möjligheter*, red. Maria Jönsson och Anders Öhman (Lund: Studentlitteratur, 2015); Per Holmberg och Anna Nordenstam, "Svenska med didaktisk inriktning: Ett forskningsområde i rörelse," i *Framtida berättelser: Perspektiv på nordisk modersmålsdidaktisk forskning och praktik*, red. Heidi Höglund och Ria Heilä-Yllikallio (Vasa: Pedagogik och välfärdsstudier, Åbo akademi, 2016).

3 Bengt-Göran Martinsson, "Mellan disciplin och profession: Litteraturdidaktikens etablering som forskningsfält i Sverige – en prequel," *Acta Didactica Norden* 18, no. 1 (2024).

4 Jfr. hur Martinsson (2024) använder termen svenskämnesdidaktik. För en utförligare redogörelse för förhållandet mellan skolämne, universitetsämne, ämnesdidaktik, didaktik och metodik, se Bengt Schüllerqvist, "Ämnesdidaktisk lärarforskning – ett angeläget forskningsfält," i *Ämnesdidaktiska studier*, red. Bengt Schüllerqvist och Christina Osbeck (Karlstad: Karlstad University Press, 2009), 9–32. För uppkomsten av didaktikämnet se även Burman et al. (2025), 61–73.

5 Caroline Liberg, "Svenska med didaktisk inriktning – Forskningsämne och nätverk.," i *Svenskämnet – i går, i dag, i morgon: Svenskläraryrket 100 år 1912–2012*, red. Gustav Skar och Michael Tengberg (Stockholm: Svenskläraryrket, 2012); Jan Einarsson, "Inledning: Svenskämnet och didaktiken," i *Perspektiv på didaktik: Svenskämnet i fokus*, red. Sofia Ask (Stockholm: Natur och Kultur, 2005).

i ett utbildningshistoriskt och ämneshistoriskt sammanhang. För att få grepp om den typ av stora förändringar som vi kartlägger här, gäller det även att förstå mekanismerna bakom såväl skolans som disciplinernas relativa stabilitet under större delen av 1900-talet. Var-frågan gör det intressant att fokusera de lokala förutsättningar som rådde vid de lärosäten som under sista halvan av 1900-talet kom att bidra med svenskämnesdidaktisk forskning. Hur-frågan riktar blicken mot de skilda vetenskapliga perspektiv och angreppssätt – redan etablerade och nya – som den första svenskämnesdidaktiken nyttjar för att undersöka skolämnet svenska i och genom olika materialtyper. Varför-frågan öppnar för en fördjupad reflektion över vilka faktorer som i efterhand visar sig ha varit gynnsamma för uppkomsten av svenskämnesdidaktik. Särskilt vill vi diskutera hur uppkomsten av denna forskning kan relateras å ena sidan till konkurrerande discipliners ständigt pågående omförhandling av kunskapsintressen, och å andra sidan till samhällsförändringar och statlig styrning som rubbar balansen mellan olika grupperingars möjlighet att få inflytande över sina ämnens doxa.

Teoretiska ramar

För att förstå hur svenskämnesdidaktikens moderämnen kom att förändras över tid har vi valt att betrakta dessa processer genom en dubbel lens. Å ena sidan vill vi kunna kartlägga hur dessa universitetsämnen, främst nordiska språk och litteraturvetenskap, upprätthålls genom en intern logik av teoretiska och metodologiska prioriteringar vilka upprepar sig i produktionen av ny kunskap, men också rymmer möjligheter för alternativa positioner. Å andra sidan vill vi se hur universitetsämnena inte bara formas genom omförhandlingar av ämnenas interna logik, utan också påverkas av externa samhällseliga förändringar, inte minst för att kunskapsproduktionen är beroende av såväl en kontinuerlig rekrytering av forskare som finansiering av deras verksamhet. För vår studie har vi därför låtit oss vägledas av två kunskaps sociologiska teorier som vi menar kompletterar varandra. Det är Andrew Abbotts teori om universitetsämnens utveckling vilken prioriterar analys av de interna mönstren i disciplinär kunskapsbildning, och Basil Bernsteins utbildnings sociologi vilken i stället framhåller kunskapsbildningens externa villkor.

Abbotts teori om universitetsämnens historia, sammanfattad i arbetet *Chaos of Disciplines* (2000), har hämtat inspiration från kaosteoriens fraktalbegrepp.⁶ Detta perspektiv gör det möjligt att se och beskriva strukturer som specifika kombinationer av värden, så kallade fraktaler, vilka upprepas på olika skalor. Abbotts centrala exempel är sociologin, vars historia han tecknar som förskjutningar inom ett autonomt tankesystem vilket ständigt reproducerar olika varianter av den fraktala distinktionen mellan kvantitativ och kvalitativ forskning. Han är kritisk till att forskningen om disciplinernas historia låter sig fångas av de berättelser som disciplinerna själva traderar om en stegvis utveckling av teorier och metoder. Strängt taget finns inte, menar Abbott, någon sådan utveckling, utan varje universitetsämne karaktäriseras av en uppsättning tankar och problem som ständigt uppfinner sig själva. Han utvecklar också en idé om hur det inbyggt i universitetets meriteringssystem finns en drivkraft för varje ny generation av forskare att i något avseende justera ämnets fraktala mönster. På denna punkt kommer Abbott, utan att han kommenterar det, nära hur Pierre Bourdieu genom sina fält- och

6 Andrew Delano Abbott, *Chaos of Disciplines* (Chicago: University of Chicago Press, 2001).

kapitalbegrepp analyserat hur olika grupperingar, till exempel generationer, kämpar om kulturellt och reellt kapital på bestämda så kallade kulturella fält. De olika intresena är oense om i princip allt utom vad Bourdieu benämner doxa, nämligen att det gemensamma fältet, i det här fallet vetenskapen inom en viss disciplin, är en viktig och betydelsefull verksamhet.⁷ Såväl Abbott som Bourdieu ser alltså som viktig komponent i dessa ”strider” att en yngre generation har behov av att formulera en distinktion som visar den egna särarten visavi den äldre generationen eller andra konkurrerande grupper. I metodavsnittet återkommer vi till hur vi förstått de fraktala distinktioner som kan ses som konstitutiva för universitetsämnena nordiska språk och litteraturvetenskap då den tidiga svenskämnesdidaktiska forskningen framträder.

Bernsteins utbildningssociologi sätter kunskapsbildning i relation till samhälleliga politiska och ekonomiska förändringar. Mest välbekant är hans kritiska analys av hur framväxten av en ny medelklass med ideal om individuell frihet och flexibilitet påverkat skolsystemet. Exempelvis visar han med begreppen svag och stark klassifikation hur skolan förändrats så att gränsdragningen mellan olika skolämnen blivit svagare. I senare arbeten tillämpar Bernstein samma begreppsapparat också för att förstå förändringar i villkoren för universitetens forskning. Här gör han en distinktion mellan två konkurrerande sätt att bygga ny kunskap. Motsättningen står mellan å ena sidan *singulariteter*, traditionella discipliner med stark klassifikation, och *regioner*, tvärvetenskapliga forskningsområden som är knutna till en professions behov. Enligt Bernsteins analys har de ekonomiska villkoren för forskningen och högre utbildning efter andra världskriget ändrats till förmån för regioner, som tycks kunna utlova lösningar på olika samhällsproblem och bidra till nationell framgång på en globaliserad kunskapsmarknad.⁸ Det innebär att universiteten förändras så att de gamla professionernas klassiska universitetsämnen medicin och juridik får sällskap av nya tvärvetenskapliga ämnen som till exempel vårdvetenskap och socialt arbete vilka också får sin legitimitet genom att de producerar kunskap som är relevant för specifika yrkesgrupper. Framväxten av svenskämnesdidaktik, och mer allmänt ämnesdidaktiken, bör ses i denna kontext.⁹ Den tilltagande ”regionaliseringen” framträder tydligt i kraven på att utbildningen av lärare ska ha en egen forskningsbas, och att skolans verksamhet ska bedrivas på vetenskaplig grund.¹⁰

En kombination av Abbotts interna förklaringsmodell och Bernsteins externa gör det möjligt att förstå förskjutningar i universitetsämnens struktur annorlunda än vad Abbott själv gör. Vi prövar att se dessa förändringar, inte alltid som mer eller mindre slumpmässiga, utan ibland som konsekvenser av samhälleliga förändringar, såsom reformer av skola, lärarutbildning och forskningsfinansiering, vilka får vissa teoretiska och metodiska val att framstå som mer attraktiva. Omvänt kan vi med inspiration från Abbotts modell etablera en konkretionsnivå vi annars saknat i fråga om villkoren för kunskapsbildningen inom enskilda universitetsämnen.

7 Donald Broady, ”Inledning,” i *Kulturens fält*, red. Donald Broady (Göteborg: Daidalos, 1998).

8 Basil Bernstein, ”Education, Symbolic Control, and Social Practices,” i *Pedagogy, Symbolic Control and Identity*, red. Basil Bernstein (Lanham, Md: Rowman & Littlefield Publishers, 2003).

9 Jämför Holmberg och Nordenstam (2016).

10 Lärarutbildningskommittén SOU 1999:63, *Att lära och leda: En lärarutbildning för samverkan och utveckling: Lärarutbildningskommitténs slutbetänkande* (Stockholm, Fakta info direkt, 1999).

Tidigare forskning

För att få en relevant bild av forskningsläget behöver studien först ta avstamp i ämneshistorisk forskning om litteraturvetenskap och nordiska språk som akademiska discipliner. Denna forskning har visserligen i stort negligerat exemplen på tidig svenskämnesdidaktisk forskning, men den ger en bild av de båda disciplinernas paradigmatiska tillstånd då svenskämnesdidaktiken framträder under senare delen av 1900-talet. Vi vill på så vis etablera en fond av disciplinär ”normalvetenskap” som den tidiga svenskämnesdidaktiska forskningen kan beskrivas och analyseras utifrån. Därefter behöver vi sammanfatta vad vi redan vet genom tidigare forskning om svenskämnesdidaktikens etablering, även om denna forskning nästan helt förbisett den tidiga svenskämnesdidaktiken och i stället fokuserat perioden efter millennieskiftet.

Ämneshistoriska framställningar

Det finns flera ämneshistoriska studier som tecknar utvecklingen av universitetsämnet litteraturvetenskap (före 1970 benämnt litteraturhistoria med poetik) liksom ämnet nordiska språk. Om man utifrån studier om litteraturvetenskapens historia tecknar bilden brett kan tre faser urskiljas. Den första är 1800-talets romantiska och idealistiska historieskrivning som sedan Per Daniel Amadeus Atterbom, den förste professorn med svensk litteratur i sina arbetsuppgifter, såg ett samband mellan de stora diktarna, den svenska nationen och dess nationalspråk. I en andra fas under det slutande 1800-talet ifrågasätts denna idealism av en mer empiriskt inriktad litteraturhistorisk forskning med Henrik Schück som främste företrädare.¹¹ Denna inriktning mot empiriskt grundad litteraturhistoria dominerar litteraturforskningen under drygt första halvan av 1900-talet.¹² Vad gäller den tredje fasens tidsmässiga gräns och innehåll är det svårare att vara bestämd.¹³ Det är möjligen under 1970-talet som början till en tredje fas kan anas, exempelvis genom Aspelins program för en nyorientering inom litteraturvetenskapen mot mer kontinental teori och bort från vad han kallar positivismen, det vill säga den traditionella litteraturhistoriska forskningen.¹⁴ Ett annat stöd för att 1970-talet ska ses som brytpunkt är Michael Gustavssons undersökning av vad han kallar ”litteraturteorins expansion”, vilken sätter startåret för denna till 1976.¹⁵

11 Se framför allt Lars Gustafsson, *Estetik i förvandling: Estetik och litteraturhistoria i Uppsala från P.D.A. Atterbom till B.E. Malmström* (Uppsala: Uppsala universitet, 1986); Lars Gustafsson, *Litteraturhistorikern Schück: Vetenskapssyn och historieuppfattning i Henrik Schücks tidigare produktion* (Uppsala: Uppsala universitet, 1983).

12 Claes Ahlund, ”Litteraturämnets etableringsfas från 1890–1919,” i *Från etableringsfas till konsolidering: Svensk akademisk litteraturundervisning 1890–1946*, red. Claes Ahlund och Bengt Landgren (Uppsala: Uppsala universitet, 2003); Michael Gustavsson, ”Litteraturteorins expansion: Svenska doktorsavhandlingar i litteraturvetenskap 1976–1995,” i *Universitetsämne i brytningstider: Studier i svensk akademisk litteraturundervisning*, red. Bengt Landgren (Uppsala: Uppsala universitet, 2005).

13 Bengt Landgren, ”Konsolideringens tid: 1920–1946 i *Från etableringsfas till konsolidering: Svensk akademisk litteraturundervisning 1890–1946*, red. Claes Ahlund och Bengt Landgren (Uppsala: Uppsala universitet, 2003).

14 Kurt Aspelin, *Textens dimensioner: Problem och perspektiv i litteraturstudiet* (Stockholm: PAN/Norstedt, 1975).

15 Gustavsson (2005).

Även nordiska språk framträder som en akademisk disciplin som prioriterar historiska frågeställningar och material.¹⁶ Sten Högnäs visar emellertid att bakgrunden till ämnets etablering i Sverige i mitten av 1800-talet är en intensiv samtida debatt om det svenska språkets ställning i samhället, och de läroverksreformer som stärkte svenska språkets ställning i relation till latinet.¹⁷ Universitetsämnet historiska prägel var liksom för den samtida litteraturvetenskapen först motiverad av en idealistisk strävan efter att kartlägga det nationella, vilken vid förra sekelskiftet, eller strax dessförinnan, gav vika för en mer systematisk metodologi.¹⁸ Den så kallade junggrammatiska teorin om undantagslösa ljudlagar kom att bli ämnets dominerande paradigm, oavsett om undersökningarna gällde olika skeden i de nordiska språkens historia, dialekter eller ortnamn. Härmed befästes under början av 1900-talet ämnets historiska inriktning med förgrundsgestalter som Adolf Noreen i Uppsala och Axel Koch i Lund.¹⁹ Ett parallellt forskningsintresse var visserligen litterär stilistik, men fram till 1970-talet var det endast avhandlingar inom det språkhistoriska paradigmet som ansågs meriterande för en professor.²⁰ Flera forskare har undersökt hur ämnets historiska kunskapsintresse kunde dominera så starkt. Man har pekat på professorernas kontroll över doktoranders ämnesval och utbildning, liksom på den konservativa tillsättningen av professorer.²¹ En annan faktor som framhållits är det svala intresset för teori som gjort det svårare att byta empiriska intressen.²² Ett tidigt tecken på ett teoretiskt grundat intresse för synkron språkbeskrivning är etableringen av konferensserien *Svenskans beskrivning* där strukturalistisk språkvetenskaplig teori diskuterades redan vid första sammankomsten 1963 med referenser till internationell teoribildning.²³ Det är emellertid först på 1970-talet som avhandlingar i nordiska språk visar att det samtida språket och samtida

16 Se till exempel Ingela Josefson, "Traditionen svensk nordistik," i *Humaniora på undantag? Humanistiska forskningstraditioner i Sverige – en antologi*, red. Thomas Forser (Stockholm: PAN/Norstedt, 1978); Lars Wollin, "Nordiska språk – ett modernt 1800-talsämne? Några glimtar ur en disciplins historia," i *Nordistiken som vetenskap: Artiklar om ämnets historia, teorier och metoder*, red. Jan Svensson (Lund: Studentlitteratur, 1988); Saara Haapamäki, "Språkhistoria och nordistikens historia – nordistiska doktorsavhandlingar på 1900-talet", i *Studier i svensk språkhistoria 10*, red. Erik Magnusson och Lena Rogström (Göteborg: Meijerbergs arkiv, 2010a); Saara Haapamäki, "Teoretiseringens roll i nordistiska och lingvistiska doktorsavhandlingar på 1970-talet," i *Svenskans beskrivning 30: Förhandlingar vid trettionde sammankomsten för svenskans beskrivning, Stockholm den 10 och 11 oktober 2008*, red. Cecilia Falk, Andreas Nord och Rune Palm (Stockholm: Institutionen för nordiska språk, Stockholms universitet, 2010b); Anna-Malin Karlsson. "Kris eller nödvändig utveckling? Om modern svensk språkvetenskaps vidgade studieobjekt och förändrade kunskapsintressen," i *Kungl. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala: Årsbok 2014* (Uppsala: Kungl. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala, 2014).

17 Sten Högnäs, "Ämneskulturer inom nordistiken," i *Nordiska universitetskulturer*, red. Sten Högnäs (Lund: Avd. för idé- och lärdomshistoria, Lunds universitet, 1998), 87–166.

18 Wollin (1988).

19 Se till exempel Ulf Teleman, *Nordister och nordistik i Lund: Från 1860- till 1930-tal*. (Lund: Språk- och litteraturcentrum, Lunds universitet, 2015).

20 Sten Malmström är den förste 1973 att bryta denna trend när han utses som professor i svenska språket vid Stockholms universitet, se Nils-Gustaf Stahre, "Nordister och nordiska språk i Stockholm," i *Nordiska språk vid Stockholms universitet: Festskrift 1988*, red. Barbro Söderberg och Inger Larsson (Stockholm: Institutionen för nordiska språk, Stockholms universitet, 1988), särskilt 41.

21 Se Haapamäki (2010a) respektive Josefsson (1978), jfr Landgren (2005) för litteraturvetenskapen.

22 Haapamäki (2010b), jfr. Aspelin (1975) för litteraturvetenskapen.

23 Bengt Sigurd, "Svensk språkforskning under 1900-talet," i *Svenskans beskrivning 24*, red. Linda Jönsson et al., (Linköping: Linköping University Electronic Press, 2001).

texter blivit ett centralt kunskapsobjekt för forskningen. Det innebär inte att nordistiska forskare dessförinnan varit ointresserade av det moderna språket. Tvärtom finns en stark tradition av engagemang i språkreformer, språkvård och utbildning, även om detta engagemang för det moderna språket före 1970-talet inte i större utsträckning tog sig uttryck i forskning.²⁴

Sammanfattningsvis framträder såväl litteraturvetenskap som nordiska språk som discipliner vilka vidmakthåller en historiskt inriktad forskningspraktik fram till 1970-talet, först med nationella motiv och sedan med metodologiska. En avgörande skillnad är att litteraturvetenskapen fokuserar specifika författarskap i en historisk kontext, medan intresset för nordiska språk under denna tid riktas mot möjligheten att dra generella slutsatser om språket som system. Samtidigt som disciplinerna omorienterar sig mot det samtida språket och litteraturen märks ett nytt intresse för vilka teoretiska perspektiv och metodiska angreppssätt som är möjliga inom respektive disciplin. I vår studie undersöks hur denna process av ämnesförnyelse ger utrymme för svenskämnesdidaktisk forskning.

Framställningar över svenskämnesdidaktikens etablering

Det andra forskningsområdet med relevans för denna studie, gäller etableringen av forskning med inriktning mot skolans svenskämne. Denna forskning har hittills tagit fasta på hur svenskämnesdidaktisk forskning institutionaliserades under 2000-talet, efter att forskarutbildningsämnet svenska med didaktisk inriktning 1995 etablerades vid Malmö högskola i samverkan med Lunds universitet och det nationella nätverket Svenska med didaktisk inriktning etablerades 2003.²⁵

Det är det nationella nätverkets tio första år av konferensvolymerna (2003–2013) som ger material för en av de tidigaste studierna av forskningsområdet. Denna studie visar att forskningen under denna tioårsperiod är av grundforskningskaraktär med målet att utveckla teoretisk förståelse av svenskämnesundervisningens olika moment, särskilt läsning.²⁶ Senare forskning har kompletterat bilden genom studier av svenskämnesdidaktiska avhandlingar med början vid millennieskiftet då de första doktoranderna disputerade i forskarutbildningsämnet svenska med didaktisk inriktning.²⁷ Ett resultat är emellertid att en stor del av de svenskämnesdidaktiskt inriktade avhandlingarna, såväl de språk- som litteraturdidaktiska, efter millennieskiftet examinerats inom en lång rad olika forskarutbildningsämnen. Av de 98 svenskämnesdidaktiska avhandlingarna (2000–2014) är det 23 som har ämnesbeteckningen svenska med didaktisk inriktning, medan de 75 övriga tillkommit i fjorton andra forskarutbildningsämnen, exempelvis pedagogik (17), nordiska språk/svenska (16), pedagogiskt arbete (9) och

24 Haapamäki (2010b).

25 För forskarskolans och nätverkets etablering se Einarsson (2005) och Liberg (2012).

26 Gustav Skar och Michael Tengberg, "Vilken forskning bedrivs egentligen inom forskningsfältet svenska med didaktisk inriktning?" i *Mångfaldens möjligheter: Litteratur- och språkdidaktik i Norden*, red. Peter Andersson, et al. (Göteborg: Göteborgs universitet, 2014).

27 Martinsson (2015); Per Holmberg och Anna Nordenstam, "Svenska med didaktisk inriktning: Ett forskningsområde i rörelse," i *Mötesplatser: Texter för svenskämnet*, red. Ann Boglind, Per Holmberg, och Anna Nordenstam (Lund: Studentlitteratur, 2014); Per Holmberg et al., "On the Emergence of the L1 Research Field: A Comparative Study of Phd Abstracts in the Nordic Countries 2000–2017," *L1-Educational Studies in Language and Literature* 19 (2019).

litteraturvetenskap (4). Också vad gäller teoretiska och metodiska val finns inom området ett en stor spännvidd, även om kvantitativa perspektiv är mindre vanliga än kvalitativa. En sådan bredd av konkurrerande – eller kanske snarare kompletterande – modeller för svenskämnesdidaktisk forskning är enligt Per Holmbergs och Anna Nordenstams analys förväntad inom ett område som får sin legitimitet utifrån hur väl forskningen svarar mot lärarprofessionens behov.²⁸

Mångfalden av forskarutbildningsämnen som producerar svenskämnesdidaktisk forskning antyder en dynamik där även de traditionella disciplinerna anpassar sig till en ny efterfrågan och tillgång på resurser för denna forskning. Under början av 2000-talet kommer genom en ny lärarutbildning avsevärda resurstillskott för en professionsinriktad forskning inom utbildningsområdet. Forskning har visat hur detta bland annat får till följd att nya discipliner, till exempel pedagogiskt arbete, etableras i den svenska kontexten.²⁹ Ett annat viktigt bidrag till beskrivningen och förståelsen av det nya fältets framväxt utgör antologin *Morsmålsdidaktisk forskning og profesjonalisert lærerutdanning* (2023) som tar ett nordiskt grepp om utvecklingen av en professionsutbildning för lärare i L1 (danska, norska och svenska) och visar hur uppsvinget för L1-didaktik hänger samman med akademisering av lärarkåren och didaktisering av ämneskunskaper under de senaste 50 åren.³⁰

De ovan nämnda metaanalyserna av fältet indikerar en avsevärd tvärvetenskaplighet, vilken framför allt tar sig uttryck i att litteraturvetenskapliga och språkvetenskapliga perspektiv kombinerats med metoder och teorier hämtade från andra discipliner. Vad gäller universitetsämnet nordiska språk/svenska tycks detta ha varit en relativt smärtfri process, och har uppfattats som en del av en tvärvetenskaplig trend inom modern språkvetenskaplig textforskning.³¹ Vad gäller litteraturvetenskapen har emellertid vissa forskare anmärkt på vad de betraktar som en ensidighet hos litteraturdidaktiken som marginaliserat det litteraturvetenskapliga stoffet.³²

28 Holmberg och Nordenstam (2014).

29 Inger Erixon Arreman, "Pedagogiskt arbete: en social konstruktion för att fylla en social funktion," *Tidskrift för lärarutbildning och forskning*, no. 1-2 (2002); Glenn Hultman, och Martinsson, Bengt-Göran, "Pedagogiskt arbete som tvärvetenskapligt forsknings och utbildningsfält: Exemplet Linköpings universitet," *Pedagogisk forskning i Sverige* 23, no. 5 (2018).

30 Per-Olof Erixon och Sigmund Ongstad, *Morsmålsdidaktisk forskning og profesjonalisert lærerutdanning: Fem nordiske beretninger om 50 års utvikling og kamp* (Cappellen Damm Akademisk, 2013). Hur aktörer inom lärarutbildningen under samma tid strävat efter att säkra svenskämnesdidaktisk kompetens genom riktad rekrytering visas i Maritha Johansson och Bengt-Göran Martinsson, "Svenskämnesdidaktik som akademiskt professionsfält," *Educare* 2024, nr. 3 (2024).

31 Se till exempel Anna-Malin Karlsson, och Jan Svensson, "Inledning: Text, textforskning och textteori," *Språk och stil* 22, no. 1 (2012), 5–30.

32 Se till exempel Pär-Yngve Andersson, "Tid för litteraturdidaktiskt paradigmskifte," *Tidskrift för litteraturvetenskap* 40, no. 3–4 (2010). Jämför med Peter Degerman, "Litteraturen, det är vad man undervisar om": *Det svenska litteraturdidaktiska fältet i förvandling* (Åbo: Åbo akademi förlag, 2019); Martinsson (2015).

Material och metod

Det primära materialet för vår studie utgörs av doktorsavhandlingar som under 1900-talet behandlar svenskämnesdidaktiska problemställningar.³³ Doktorsavhandlingar lämpar sig väl för en studie av ämnesutveckling då dessa publikationer måste motsvara de krav som ställs på det specifika forskarutbildningsämnet. Därmed har doktorsavhandlingar en central funktion för att upprätthålla ett ämnes doxa, men också för den successiva omförhandlingen av vad som anses falla inom ämnets gränser.

Med svenskämnesdidaktik avser vi, i linje med de tidigare avhandlingsstudierna, sådan forskning som behandlar vad som händer i och med svenskämnet i svensk grundskola och gymnasieskola eller motsvarande äldre skolformer. Med denna vida arbetsdefinition inkluderas även avhandlingsstudier av undervisningens villkor såsom analyser av styrdokument och läroböcker. Däremot omfattas inte sådana språk- eller litteraturvetenskapliga studier som visserligen behandlar för skolan då aktuella språkfrågor eller författarskap, men saknar explicit koppling till skolans undervisning. Att studiens främre tidsgräns satts vid millennieskiftet motiveras av att 2000-talets svenskämnesdidaktiska avhandlingsproduktion är väl undersökt.³⁴ Däremot har studien inte utgått från någon bakre tidsgräns, för att undvika presuppositioner om när svenskämnesdidaktisk forskning framträder. Svenskämnesdidaktiska avhandlingar, publicerade före år 2000, har på så vis sökts i alla potentiella forskarutbildningsämnen, med ledning av vilka ämnen som i tidigare forskning visat sig vara relevanta.

Med dessa kriterier har vi funnit 28 svenskämnesdidaktiska doktorsavhandlingar publicerade mellan 1955 och 1998, varav endast 4 före 1973. De fördelar sig jämnt mellan ämnena nordiska språk (12) och litteraturvetenskap (11), medan de återstående är två avhandlingar i det tvärvetenskapliga ämnet kommunikation vid Linköpings universitet, samt tre i pedagogik (se tabell 1).

33 Avhandlingarnas fullständiga hänvisningsuppgifter återfinns i källförteckningen. I löpande text och tabeller hänvisar vi till dessa med angivande av författarens efternamn och år för publicering.

34 Martinsson (2015); Holmberg och Nordenstam (2014); Holmberg et al. (2019).

	1950- & 60-tal	1970-tal	1980-tal	1990-tal	S:a
Litteraturvetenskap	Tarschys (1955) Hansson (1959)	Grogarn (1979) Torell (1979)	Spenske (1982) Linnér (1984) Danielsson (1988)	Malmgren (1992) Brink (1992) Elmfeldt (1997) Asplund Carlsson (1998)	11
Nordiska språk	Engdahl (1962)	Eliasson (1973) Lindberg (1973) Westman (1974) Danielsson (1975)	Larsson (1982) Hultgren (1983) Strömquist (1987) Garne (1988) Hammermo (1989) Sjödoff (1989)	Aniansson (1996)	12
Kommunikation			Svensson (1985) Martinsson (1989)		2
Pedagogik	Österberg (1961)	Dahlbom (1976)		Englund (1997)	3
Totalt	4	7	11	6	28

Tabell 1. Svenskämnesdidaktiska avhandlingar: spridning över forskarutbildningsämnena och tid

Tillgängligheten har varierat mellan lärosäten vilket gjort att olika sökmetoder tillämpats. Om de aktuella institutionerna inte publicerat digitala förteckningar för sina doktorsavhandlingar, har i regel bibliotekskataloger kunnat användas för granskning av titlar i potentiellt intressanta skriftserier. Vid Lunds universitet har vi fått hjälp av arkivarie som konsulterat olika administrativa källor på lokal och nationell nivå för att etablera en lista över samtliga disputerade i aktuella ämnen. Förteckningen har stämts av med en bibliografi för åren 1970–1980.³⁵

Till skillnad från tidigare studier av svenskämnesdidaktiska avhandlingar har analysen inte begränsats till avhandlingarnas abstrakt, vars karaktär och utförlighet är varierande. I stället har hela avhandlingarna lästs. För att minimera risken att analysen styrs av förutfattade meningar, har arbetsfördelningen mellan författarna varit den att huvudansvaret för respektive avhandling fallit på den som haft minst bekantskap med projektet. Inför analysen har varje avhandling sammanfattats med fokus på relationen till skolan vad gäller problemställning, material, metod och eventuell formulering av didaktiska konsekvenser.

Med inspiration från Abbotts idé om hur ny vetenskap etablerar sig genom förskjutningar av disciplinens tidigare kunskapsintressen identifierades fyra aspekter inom vilka det går att formulera motsättningar som blir aktuella i samband med att den

35 Hedvig Ekerwald, *Svenska doktorsavhandlingar om utbildning: En tvärvetenskaplig bibliografi (1970–1980)* (Malmö: Lärarhögskolan, 1981).

tidiga svenskämnesdidaktiska forskningen framträder. Avhandlingarna har därefter gemensamt kodats i enlighet med dessa aspekter.

De fyra aspekterna är:

1. **Kunskapsperspektiv.** Denna aspekt innebär att valet står mellan att beskriva och förklara ett fenomen genom att välja endera ett *diakront* eller ett *synkront* perspektiv. Vad det handlar om är en preferens för att undersöka antingen hur ett fenomen utvecklar sig över tid eller hur det framträder i en viss tid.
2. **Textuppfattning.** Text kan uppfattas *begränsat* till de språkliga utsagorna eller *kontextuellt* i relation till ett vidare sammanhang. Det förra innebär att text ses som en i sig själv fullbordad struktur med en tämligen entydig betydelse. Det senare innebär att text uppfattas som något som blir till i ett sammanhang, kognitivt eller socialt, och att dess innebörder därför bara kan förstås med hänsyn till dessa sammanhang.
3. **Metodologiskt ideal.** Valet inom denna aspekt står mellan *narration* och *analys*. Narration innebär ett vetenskapligt ideal vars mål är skapa förståelse för ett fenomen eller skeende genom en narrativ redogörelse, medan analys innebär att ett fenomen förklaras genom att forskaren finner samband, till exempel i termer av orsak och verkan.
4. **Praktikrelevans.** De två polerna för denna aspekt är *direkt* eller *indirekt* praktikrelevans. I det förra fallet är det vetenskapliga anspråket att formulera resultatens relevans för skolans praktik; i det senare fallet lämnas det till läsaren att göra sådana didaktiska implikationer.

Den tredje aspekten återfinns också i Abbotts undersökning som inordnar denna aspekt i en huvudmotsättning mellan ett mer hermeneutiskt kvalitativt och ett mer positivistiskt kvantitativt vetenskapsideal. Vi har emellertid undvikit att koppla kategorier till en övergripande motsättning mellan sådana vetenskapsideal vilken, som vi uppfattar det, inte är rättvisande i relation till vårt material. Utifrån Bernsteins distinktion mellan singulariteter och regioner kommer vi däremot att successivt diskutera hur forskningens positionering vad gäller de fyra aspekterna påverkas av förskjutningen mot större hänsyn till lärarprofessionens behov.

De första svenskämnesdidaktiska avhandlingarna och deras kontexter

De avhandlingar som här identifierats som tidiga exempel på svenskämnesdidaktik läggs huvudsakligen fram inom disciplinerna litteraturvetenskap och nordiska språk. Genom ämnesval, material och metoder utgör de, som vi ser det, på olika sätt ett brott mot den "normalvetenskap" som vid denna tid var etablerad i dessa discipliner. Det är givetvis svårt att bestämma vad som är det normala paradigmet i en disciplin vid en viss tidpunkt, och man kan anta att det finns en naturlig spridning och fördelning vad gäller olika inslag av giltiga frågeställningar, teorier och metoder. Mot bakgrund i vad som sades i avsnittet om tidigare forskning är det normala vad gäller litteraturvetenskap på 1960- och 1970-talet att undersöka litterära texter genom någon form av hermeneutisk läsning. Inte så sällan betraktades texterna och deras författare som unika uttryck för sin tid och kontext. För nordiska språk utgjordes de flesta undersökningar vid samma tid av beskrivningar av språkliga drag för en period, eller för en

dialekt. Dessa språkbeskrivningar sågs typiskt som exempel på olika faser av språklig förändring. I det följande ska vi visa hur den gryende forskningen med inriktning mot skolans svenskämne förhåller sig till de disciplinära huvudfärdorna med avseende på de fyra aspekter som presenterades ovan.

Svenskämnesdidaktikens genombrott i skiftet till ett synkront kunskapsperspektiv

Fram till 1960- och 1970-talet är, som visats ovan, både litteraturvetenskap och nordiska språk i allt väsentligt historiska discipliner. Det normala inom de två disciplinerna var att formulera forskningsfrågor i ett diakront perspektiv med historiskt material.

I tabell 2 har avhandlingarna i vårt material grupperats utifrån om de anlägger ett huvudsakligt diakront eller synkront kunskapsperspektiv.

	Diakront kunskapsperspektiv	Synkront kunskapsperspektiv
Litteraturvetenskap	Tarschys (1955), Danielsson (1988), Brink (1992)	Hansson (1959), Grogarn (1979), Torell (1979), Spenke (1982), Linnér (1984), Malmgren (1992), Elmfeldt (1997), Asplund Carlsson (1998)
Nordiska språk	Engdahl (1962), Lindberg (1973), Eliasson (1973)	Westman (1974), Danielsson (1975), Larsson (1982), Hultgren (1983), Strömquist (1987), Garme (1988), Hammermo (1989), Sjödoft (1989), Aniansson (1996)
Kommunikation	Martinsson (1989)	Svensson (1985)
Pedagogik	Englund (1997)	Österberg (1961), Dahlbom (1976)
Totalt	8	20

Tabell 2. Svenskämnesdidaktiska avhandlingar fördelade mellan diakront och synkront kunskapsperspektiv

Uppställningen visar en uppenbar dominans för ett synkront perspektiv. Av de 28 avhandlingarna i materialet är 20 synkront upplagda. Den som först anlägger ett synkront perspektiv är Hansson (1959) som presenterar en undersökning av hur universitetsstudenter och folkhögskoleelever läser skönlitteratur. Också huvuddelen av de följande avhandlingarna i litteraturvetenskap – Grogarn (1979), Spenke (1982), Linnér (1984), Malmgren (1992), Elmfeldt (1997), Asplund Carlsson (1998) liksom Svenssons (1985) i ämnet kommunikation – utgörs av olika former av läsundersökningar med material insamlat i samtida skolkontexter. Ett synkront perspektiv anläggs också hos Torell (1979) som emellertid inte genomför en läsundersökning utan en läroplanstudie av 1970-talets sovjetiska litteraturpedagogik i jämförelse med svensk litteraturundervisning. Läroplanstexter utgör också empiriskt material hos nordisten Eliasson (1973), som materialmässigt får ses som ett undantag bland de språkvetenskapliga avhandlingarna. I de flesta nordistiska avhandlingarna studeras nämligen språk producerat av elever, i regel ur ett synkront perspektiv. Så undersöker Larsson

(1982), Strömquist (1987), Garne (1988) elevers skriftspråk utifrån insamlade texter. Det samma gäller Sjödoft (1989), vars analys av elevers uppsatser, tillsammans med ordkunskestest och enkäter, syftar till att jämföra utfallet mellan två olika sätt att organisera svenskundervisning för flerspråkiga elever. Tre avhandlingar, Hultgren (1983), Hammermo (1989) och Aniansson (1996), behandlar i stället elevers talspråk. Den första genom en undersökning om attityder till dialektbruk i skolan hos elever, lärare och föräldrar, och de två senare genom språklig analys av insamlat talspråkmateriel. Westman (1974) och Danielsson (1975) delar skriftspråksintresset, men studerar hur målspråket för elevers skrivande kommer till uttryck i läroböcker, samt i Westmans fall även i andra genrer.

Åtta avhandlingarna, tämligen jämnt fördelade över tidsperioden, anlägger ett diakront perspektiv. Tarschys (1955) avhandling är den mest traditionellt historiska genom att den kartlägger och beskriver svenskämnets utveckling under 1800-talet och det tidiga 1900-talet. Engdahl (1962) kartlägger – i avhandlingens sista delstudie – hur en rad svenska språkvetare engagerade sig i produktionen av Selma Lagerlöfs *Nils Holgerssons underbara resa genom Sverige*. Det diakrona perspektivet tar sig uttryck i att läroboksstudien fungerar som slutpunkt för Engdahls undersökning av hur nya språkliga ideal etableras. De senare diakront upplagda avhandlingarna har mer karaktären av longitudinella studier genom att de använder sig av historiskt material som valts, grupperats och arrangerats så att historiska jämförelser kan göras. Lindberg (1973) undersöker hur svenska gymnasisters skrivande förändrats över tid genom att jämföra 1 668 studentuppsatser, hämtade slumpvis i femårsintervall mellan 1865 och 1965. En liknande metod återfinns hos Martinsson (1989), som dock inte undersöker skrivande utan hur elever anpassar sin läsning av svenska författare i linje med olika litterära förhållningssätt som är rådande vid olika tidpunkter mellan 1865 och 1968. Danielsson (1988), Brink (1992) och Englund (1997) undersöker på olika sätt innehållet i litteraturundervisningen, framför allt genom att över tid kartlägga antologier och läroböcker.

Den synkrona vändning som kommer till uttryck i svenskämnesdidaktisk forskning inom litteraturvetenskap och nordiska språk tar sin egentliga början under 1970-talet och följs upp på 80- och 90-talet. Att forskning om vad som händer i skolans ämnen anlägger ett synkront perspektiv är och för sig inte så märkligt. I den förskjutning mot en kunskap som legitimeras av professionernas behov, i riktning mot vad Bernstein kallar regioner, kan det te sig naturligt att formulera problem som är angelägna för samtida skolans lärare och elever. Vad som inte tidigare uppmärksammats är hur tidig svenskämnesdidaktisk forskning är med och driver förändringen av ämnena i riktning mot synkron forskning. Inom litteraturvetenskapen är det tydligaste exemplet Gunnar Hanssons avhandling från 1959 som är med och introducerar läsning som ett legitimt kunskapsobjekt. Inom nordistiken är det påfallande att Siv Eliassons och Margareta Westmans avhandlingar (1973 respektive 1974) inleder studiet av genrer i den samtida svenska sakprosan, som senare skulle bli en del av normalvetenskapen inom ämnet nordiska språk.

I följande avsnitt ska bilden av denna förändring av universitetsämnenas forskningsintressen fördjupas med fokus på hur det sker en teoretisk förskjutning av hur disciplinerna förstår och definierar text, och hur denna förskjutning kommer till uttryck i olika forskningsmiljöer.

Svenskämnesdidaktikens utveckling av olika kontextuella textuppfattningar

Vid tiden för svenskämnesdidaktikens genombrott var en dominerande textuppfattning att en text i sig är en fullbordad struktur vars språkliga betydelse och litterära innebörder kan förstås även om texten analyseras utan kontext. Denna typ av textuppfattning, som vi kallat begränsad, hade i mitten av 1900-talet förstärkts av språkvetenskapens nya formella grammatikmodeller och litteraturvetenskaplig nykritik. Den tidiga svenskämnesdidaktiska forskningen rör sig i motsatt riktning, och utgår snarast från att det forskningsmässigt mest intressanta kräver att man förstår texten och dess mening som något som uppstår i kontext, socialt eller kognitivt. I det här avsnittet vill vi reda ut vilka olika nya alternativ som den svenskämnesdidaktiska forskningen bidrar till att formulera.

I tabell 3 visas hur huvuddelen av de svenskämnesdidaktiska avhandlingarna utvecklar två sinsemellan olika kontextuella textperspektiv, som relaterar texter antingen till elevens förmågor eller till de sociala praktiker där de har sin funktion.³⁶

	Kognitiv textuppfattning: texten i relation till läsarens/ skribentens förmåga	Social textuppfattning: texten i relation till social praktik
Litteraturvetenskap	Hansson (1959) Grogarn (1979), Spenske (1982)	Torell (1979), Linnér (1984), Daniels- son (1988) Malmgren (1992), Brink (1992) Elmfeldt (1997), Asplund Carlsson (1998)
Nordiska språk	Larsson (1982), Hultgren (1983), Strömquist (1987), Garne (1988), Sjödoff (1989), Hammermo (1989), Aniansson (1996)	Engdahl (1962), Lindberg (1973), Westman (1974)
Kommuni- kation	Svensson (1985)	Martinsson (1989)
Pedagogik	Dahlbom (1976)	Österberg (1961), Englund (1997)
Totalt	12	13

Tabell 3. De svenskämnesdidaktiska avhandlingarna fördelade mellan olika textuppfattningar

Ser man till ämnena litteraturvetenskap och nordiska språk avslöjar fördelningen att textuppfattning i hög grad delas mellan avhandlingar som är knutna till samma forskningsmiljö. Det verkar med andra ord vara inom vissa miljöer som det utvecklades perspektiv på text som vid denna tid låg utanför den begränsade textuppfattning som kan betraktas som disciplinernas dåvarande normalvetenskap.

Vad gäller nordiska språk kan avhandlingarna som lades fram av Eliasson (1973). Lindberg (1973) och Westman (1974) knyts till det intresse för sakprosa som etablerades vid Stockholms universitet genom Sten Malmström, som också varit involverad som handledare. Det gemensamma teoretiska perspektivet för avhandlingarna är, även om det är relativt svagt formulerat, att texters språkliga val speglar de sociala praktiker

36 Vad gäller Tarschys (1955), Eliasson (1973) och Danielsson (1975) har vi inte kunnat belägga en bestämd textsyn.

där texterna hör hemma. Det gäller läroplansdokument, studentuppsatser respektive olika former av bruksprosa från instruktioner till läroböcker.

Ett något annorlunda teoretiskt perspektiv framträder i de svenskämnesdidaktiska avhandlingsprojekten vid Uppsala universitet: Larsson (1982), Hultgren (1983), Strömquist (1987), Garne (1988), Sjödoft (1989), Hammermo (1989) och Aniansson (1996). De är knutna till den avdelning vid Institutionen för nordiska språk som 1967 skapats för "Forskning och utbildning i modern svenska" (FUMS). De aktuella doktoranderna handleddes alla av Gun Widmark, som sedan 1973 innehade den första professuren i nordiska språk med inriktning på nusvenska. Som visats ovan har dessa avhandlingar ett empiriskt fokus på elevers språkliga produktion i tal eller skrift, och det överordnade teoretiska perspektivet kopplar texterna till elevernas språkförmåga. Utförligast diskuteras detta i Kent Larssons avhandling *Skrivförmåga* (1982).

Även på den litteraturvetenskapliga sidan kan avhandlingarnas textuppfattningar knytas till särskilda miljöer. Avhandlingarna av Grogarn (1979) och Spence (1982) tillkom inom det så kallade specialseminariet vid Litteraturvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet med Gunnar Hansson, det vill säga samma Hansson som 1959 skrev den första synkrona avhandlingen i vår korpus, som vetenskaplig ledare och handledare. De har en tydlig inriktning på elevers kognitiva förmåga. En sådan inriktning har också Svensson (1985), en avhandling som förvisso tillkom i Tema kommunikation vid Linköpings universitet men med Gunnar Hansson som handledare.³⁷ Det textperspektiv som framträder i dessa avhandlingar har likheter med den nordistiska Uppsala-miljön. Texterna sätts i relation till elevers språkförmåga, men här vad gäller receptiva förmågor, inte produktiva. Avhandlingarna följer upp Hanssons intresse för den litterära textens läsare.³⁸

Vad som dock dominerar på den litteraturvetenskapliga sidan är vad vi kallar en social textuppfattning. Av dessa är det fyra – Linnér (1984), Danielssons (1988), Malmgren (1992) och Elmfeldt (1997) – som tillkommit inom samma miljö, den så kallade Pedagogiska gruppen som hade sin verksamhet vid Litteraturvetenskapliga institutionen vid Lunds universitet. Till skillnad från de tidigare miljöer vi presenterat var Pedagogiska gruppen, precis som namnet antyder, helt och hållet sprungen ur ett intresse för skolrelaterad forskning.³⁹ Bakom miljöns program för en verklighetsanknuten forskning om svenska språkets och litteraturens roll i svenskundervisningen stod bland annat Jan Thavenius, som var handledare till Linnér, Danielsson och Malmgren, och Lars-Göran Malmgren, som var handledare till Elmfeldt. Det teoretiska perspektivet på text i svenskundervisningens sociala praktik kopplades i dessa avhandlingar till etnografiska metoder, vilket vi återkommer till.

Att Thorells (1979) och Brinks (1992) avhandlingar har ett socialt perspektiv ligger i linje med att de tillkommit inom den litteratursociologiska avdelningen på Littera-

37 Sven-Gustaf Edqvist, "Gunnar Hansson och skolans litteraturundervisning: Om en forskar- och lärargärning," i *Litteraturen och läsarna: Festskrift till Gunnar Hansson*, red. Cai Svensson (Linköping: Linköpings universitet, 1988), 94–104.

38 En avhandling som senare läggs fram vid samma institution, Asplund Carlsson 1998, står dock i en annan teoretisk tradition.

39 Pedagogiska gruppen, *Årsrapport 1990* (Lund: Lunds universitetet).

turvetenskapliga institutionen vid Uppsala universitet.⁴⁰ Handedare för dessa avhandlingar var Lars Furuland, som innehade Sveriges första professur i litteratursociologi.⁴¹

Att det sker en prioritering av kontextuella textuppfattningar i den svenskämnesdidaktiska forskningen följer som vi ser det naturligt av att forskningen förhåller sig, explicit eller implicit, till svensklärares behov, eller med Bernsteins begrepp, som en konsekvens av forskningens ”regionalisering”. Medan en mer begränsad textuppfattning kan vara motiverad i viss grundforskning, är svensklärarens textarbete präglad av frågor om hur texter kan kontextualiseras. Genomgången antyder att det är miljöerna och de forskningsintressen som där formulerats som bidragit till att de enskilda avhandlingsförfattarna givits möjlighet att gå utanför den textuppfattning som fortfarande präglade ämnenas normalvetenskap.

I följande avsnitt ska vi utveckla analysen vidare med särskild vikt på val av metodiska utgångspunkter, och belysa hur dessa val kan knytas till olika generationer av forskare.

Svenskämnesdidaktikens olika metodologiska ideal: analys och narration

Metodologin för studiens avhandlingar kommer här att beskrivas utifrån en övergripande motsättning mellan *narration* och *analys*. Narration som ideal innebär en metod som huvudsakligen utgår från ett specifikt eller flera specifika fall vars vetenskapliga beskrivning görs i formen av en berättelse. Fallen är situerade i en unik tid och en unik miljö och anspråk på generalisering är begränsade. Analys, å den andra sidan, innebär en huvudsaklig strävan efter att generera ett empiriskt material som går att gruppera och arrangera så att analyser av mer eller mindre bestämda variabler möjliggörs. I stället för berättelser får vi i dessa avhandlingar ofta tabeller och diagram som åskådliggör analysen av det empiriska materialet. Ansatsen behöver inte innebära ett deduktivt hypotesprövande utan kan lika gärna vara induktiv och deskriptiv, men med ambitionen att belägga samband av olika slag. Det är tydligt att nordiska språk och litteraturvetenskap skiljde sig åt på denna punkt före svenskämnesdidaktikens genombrott. Nordiska språk prioriterade ett analytiskt ideal, medan litteraturvetenskap främst utnyttjat narration. Detta betyder givetvis inte att nordiska språk saknar narrativa inslag och vice versa. Även en narrativ studie, exempelvis av ett författarskaps utveckling, kräver analytiska nedslag, till exempel analytisk komparation mellan verk från författarskapets olika faser.

40 Lars Furuland, *Mina dagsverken: Minnen från folkhögskolor, folkbildning, universitet och möten med arbetarförfattare* (Stockholm: LaGun, 2009).

41 Furuland handledde inledningsvis Brink som senare fick Johan Svedjedal som handledare.

	Analys som metodologiskt ideal	Narration som metodologiskt ideal
Litteraturvetenskap	Hansson (1959), Grogarn (1979), Torell (1979), Spenke (1982), Danielsson (1988), Asplund Carlsson (1998), Brink (1992)	Tarschys (1955), Linnér (1984), Malmgren (1992), Elmfeldt (1997)
Nordiska språk	Lindberg (1973), Eliasson (1973), Westman (1974), Danielsson (1975), Larsson (1982), Hultgren (1983), Strömquist (1987), Garme (1988), Hammermo (1989), Sjödoﬀ (1989), Aniansson (1996)	Engdahl (1962)
Kommunikation	Martinsson (1989), Svensson (1985)	
Pedagogik	Österberg (1961), Dahlbom (1976), Englund (1997)	
Totalt	23	5

Tabell 4. Svenskämnesdidaktiska avhandlingar fördelade mellan analys och narration som metodiskt ideal

Ser vi till avhandlingarna i vårt material kan, som framgår av tabell 4, huvuddelen föras in under det som här kallats ett analytiskt ideal. Egentligen är det bara fem av avhandlingarna som tydligt prioriterar ett narrativt ideal. Att Tarschys (1955) hör till det narrativa idealet får ses som förväntat då hon i sitt arbete i ett diakront perspektiv skriver fram den kronologiska berättelsen om skolämnet svenskas utveckling. De andra diakrona studierna – Eliasson (1973), Lindberg (1973), Danielsson (1988), Martinsson (1989), Brink (1992) och Englund (1997) – präglas däremot av analys eftersom de anlägger synkrona snitt på en tidslinje för att hantera och gruppera olika empiriska material på ett systematiskt sätt i stället för att försöka rekonstruera en sammanhängande narration. En typisk narration får vi emellertid i Engdahls (1962) studie av hur språkvetare interagerat med Selma Lagerlöf i produktionen av *Nils Holgerssons underbara resa*, något som för övrigt kontrasterar mot det analytiska idealet i avhandlingens andra delar. De tre återstående avhandlingar som är präglade av narration – Linnér (1984), Malmgren (1992) och Elmfeldt (1997) – använder sig av etnografiskt inspirerade metoder med vilka de beskriver autentiska undervisningsförlopp i olika skolkontexter. Redovisningen av undervisningen sker i form av berättande beskrivningar som varvas med teoretisk och didaktisk reflektion.

I relation till vad som utgör normalvetenskap vid denna tid pekar dessa iakttagelser mot att det är de litteraturdidaktiska avhandlingarna som på denna punkt tydligast bryter mot disciplinens normalvetenskap. Enligt både Abbott och Bourdieu kan förändringar inom olika verksamhetsfält förklaras av att en yngre generation har ett behov av att definiera sig mot en äldre. Båda visar hur detta görs genom att den yngre generationen intar en motsatt ståndpunkt i någon av de för fältet centrala uppfattningarna.

Fem personer har varit inblandade som handledare för mer än ett av studiens svenskämnesdidaktiska avhandlingsprojekt. I tabell 5 visas dessa handledare med de avhandlingar där de varit inblandade, faktiskt mer än tre fjärdedelar av samtliga

avhandlingar i vår korpus. Dessutom anges födelseår och disputationår för handledarna och median för doktorandernas disputation. Avhandlingar med kursiv prioriterar narration, medan övriga har ett analytiskt metodiskt ideal.

Handledare (född–död), miljö(er)	Disputation	Doktorander (Kursiv=Narrativt ideal, övriga analytiskt ideal)	Median för doktoranders disputation
Sten Malmström (1917–1979) Nordiska språk, SU	1961	Lindberg (1973), Eliasson (1973), Westman (1974)	1973
Gunnar Hansson (1922–2002) Litteraturvetenskap, GU; Tema K, LiU	1959	Grogarn (1979), Spenke (1982) Svensson (1985), Martinsson (1989)	1983,5
Lars Furuland (1928–2009) Litteraturvetenskap, UU	1962	Torell (1979), Brink (1992)	1985,5
Gun Widmark (1920–2013) Nordiska språk, UU	1959	Larsson (1982), Hultgren (1983), Strömquist (1987), Garne (1988), Sjödoft (1989), Hammermo (1989), Aniansson (1996)	1988
Jan Thavenius (f. 1934) Litteraturvetenskap, LU	1972	Linnér (1984), Danielsson (1988) Malmgren (1992)	1988

Tabell 5. De fem handledare som handlett mer än ett avhandlingsprojekt i korpusen med sina doktorander (Kursiv=Narrativt ideal, övriga analytiskt ideal)

Fyra av de fem handledarna – Gunnar Hansson, Lars Furuland, Sten Malmström och Gun Widmark – är födda runt 1920 och disputerar ungefär fyrtio år senare. Det är således rimligt att betrakta denna grupp av handledare som en generation, vilken kunde kallas 1920-års generationen. De tre förstnämnda deltog också aktivt i argumentationen för ett metodologiskt skifte i undersökningar av litterära texter, ett skifte mellan vad vi här kallat narration och analys, vilket distanserade dem i relation till den då rådande idén om litteraturvetenskap som narration. Ett exempel på detta är deras deltagande i antologin *Forskningsfält och metoder inom litteraturvetenskapen* (1970). I denna skrev Hansson ett kapitel om läsarundersökningar, Furuland ett om litteratursociologi och Malmström ett om litterär stilistik.⁴² Det är också deras doktorander som skapar den dominans av det analytiska idealet som återfinns bland avhandlingarna i vårt material – också inom litteraturvetenskapen. Detta metodiska ideal utgör, för att tala i agrara termer, skörden från de fält som 1920-års handledargeneration och deras miljöer odlat upp och berett decennierna innan (se tabell 5).

Den siste av de fem handledarna är Jan Thavenius, som, född 1934 och disputerad 1972, inte riktigt passar in åldersmässigt i 1920-års generation. Han ansluter sig emellertid inledningsvis tydligt till samma metodiska alternativ, exempelvis med en avhandling som byggde på datorstödda kvantitativa stilistiska analyser av Hjalmar

42 Lars Gustafsson et al. (red.), *Forskningsfält och metoder inom litteraturvetenskapen* (Stockholm: Wahlström & Widstrand, 1970).

Gullberg författarskap.⁴³ Redan som doktorand hade Thavenius argumenterat för ett modernt och beteendevetenskapligt inspirerat metodologiskt ideal som komplement till traditionell litteraturvetenskaplig forskning, bland annat tillsammans med Gunnar Hansson som medförfattare till den vid tiden uppmärksammade boken *Litteraturvetenskap: Nya mål och metoder* (1966)⁴⁴, och som medförfattare till den redan nämnda antologin *Forskningsfält och metoder inom litteraturvetenskapen* (1970). Hans doktorander kom emellertid inte att fullfölja ett sådant program. Den vetenskapliga miljö som han är med och skapar, Pedagogiska gruppen, ligger också drygt tiotalet år senare etableringsmässigt än de miljöer som skapades i Göteborg, Stockholm och Uppsala. I gruppens tidiga programmatiska skrifter ser man också hur de mycket tydligt definierar sig i opposition till 1920-års generation, som nu beskrivs med mycket negativa förtecken.⁴⁵ Vad de kallar positivistiska metoder kan enligt det nya programmet inte fånga vad som sker i undervisningens unika situationer. Metoden för detta är i stället att på plats i klassrummet berätta om och tolka vad som där sker. Analys får vika för narration, inte den traditionella narrationen om författarskap och epoker utan narrationen om undervisningens vardag. Detta nya narrativa ideal skulle bli en del av det vetenskapliga idealet för en ny generation forskare inom den språk- och litteraturvetenskapliga svenskämnesdidaktiken på andra sidan om millennieskiftet.⁴⁶

Vad gäller metodologiskt ideal har vi således kunnat konstatera att det sker en vågrörelse, troligen bunden till forskargenerationer, som vad gäller litteraturdidaktiken inledningsvis definierar sig i opposition till litteraturvetenskapens traditionella prioritering av narration. Det analytiska perspektivet dominerar i avhandlingsproduktionen under 1970- och 1980-talet, men utmanas under 1990-talet av att narrationen återkommer i form av framför allt etnografiska studier.

Denna metodologiska växling verkar inte förhålla sig på något entydigt sätt till omsvängningen till mer professionsrelaterad kunskapsbildning. För lärarprofessionen finns helt klart något attraktivt i det analytiska idealet, eftersom undersökningar som följer det analytiska idealet kan utlova generella lösningar på komplexa problem såsom exempelvis frågan om elevers sviktande läsfärdigheter eller svaga skrivförmåga. Å andra sidan kan etnografins narration bekräfta lärares erfarenheter av hur specifika förhållanden avgör hur en viss undervisning ska fungera i klassrummet.

Nästa fråga att utreda gäller hur direkt avhandlingarnas resultat adresseras till skolan.

Svenskämnesdidaktikens praktikrelevans: direkt eller indirekt?

Den fjärde aspekt som vi finner fruktbar att lyfta fram är avhandlingarnas praktikrelevans. Här skiljer vi mellan avhandlingar med direkt praktikrelevans, i vilka forskaren själv formulerar resultatens implikationer för skolans praktik, och avhandlingar som istället lämnar denna tillämpning öppen. Det faktum att problemställning och material

43 Jan Thavenius, *Stil och vokabulär: En undersökning av formord i lyrik och prosa* (Lund: Gleerup, 1972).

44 Peter Hallberg et al., *Litteraturvetenskap: Nya mål och metoder* (Stockholm: Natur och kultur, 1966).

45 Per-Erik Ljung och Jan Thavenius (red.), *Litteratur i bruk: En antologi om litteraturundervisning* (Stockholm: Bokförlaget PAN/Norstedts, 1977).

46 Skar och Tengbergs studie (2014) visar på ett väsentligt inslag av etnografiska studier på fältet.

hämtas från skolans svenskämne innebär att det är svårt att säga att någon av avhandlingarna skulle sakna praktikrelevans. Frågan är om forskaren tar på sig ansvar för att göra sina resultat giltiga och relevanta för den skolverksamhet som empiriska data hämtats från. Vad gäller nordiska språk och litteraturvetenskap är det traditionella idealet att överlåta tillämpningen av forskningen åt läsaren. Beskrivningen av såväl grammatiska mönster som författarskap är indirekt rekommendationer för skribenter respektive läsare. Sådana rekommendationer har emellertid traditionellt inte gjorts explicita i disciplinernas vetenskapliga produktion. Bland de svenskämnesdidaktiska avhandlingarna är det emellertid inte ovanligt med inslag, direkta frågeställningar, resonemang, rekommendationer med mera som mer direkt adresserar skola och undervisning. Dessa avhandlingar, så som vi kunnat bedöma det, är samlade i första kolumnen av tabell 6.

	Direkt praktikrelevans	Indirekt praktikrelevans
Litteraturvetenskap	Hansson (1959), Grogarn (1979), Spenke (1982), Linnér (1984), Asplund Carlsson (1998)	Tarschys (1955), Torell (1979), Danielsson (1988), Malmgren (1992), Brink (1992), Elmfeldt (1997)
Nordiska språk	Lindberg (1973), Larsson (1982), Hultgren (1983), Strömquist (1987), Garne (1988), Sjödooff (1989)	Eliasson (1973), Engdahl (1962), Westman (1974), Danielsson (1975), Hammermo (1989), Aniansson (1996)
Kommunikation	Svensson (1985)	Martinsson (1989)
Pedagogik	Österberg (1961), Dahlbom (1976)	Englund (1997)
Totalt	14	14

Tabell 6. Svenskämnesdidaktiska avhandlingar fördelade mellan direkt och indirekt praktikrelevans

Det första som kan konstateras är att avhandlingar med direkt praktikrelevans fördelar sig jämnt mellan disciplinerna. Litteraturvetenskap och språkvetenskap bryter i lika hög grad mot tidigare konventioner med avhandlingar som formulerar didaktiska implikationer.

I några fall framgår det att projektets ambition från början varit att tydligare formulera råd för lärare än vad det sedan kom att kunna bidra med. Ett tydligt exempel är Danielssons (1975) språkvetenskapliga läroboksstudie. Inledningsvis adresserar studien det aktuella problemet att lärare vittnar om att deras elever inte förstår sina läroböcker. Därefter går författaren igenom olika hinder för att genomföra läsbarhetsundersökningar och stannar vid en deskriptiv analys av läroböcker vars relevans för undervisningen förblir implicit.

Den motsättning vi här uppmärksammat kan knytas till Bernsteins distinktion mellan singulariteter och regioner. För singulariteter, dvs. de traditionella akademiska disciplinerna, är inte praktikrelevans något kvalitetskriterium. De svenskämnesdidaktiska avhandlingar som inte explicit formulerar sina resultat för skolans praktik framstår därför som mer ”disciplinerade”. För regioner däremot är tillämplighet ett centralt kvalitetskriterium. Att så många avhandlingar formulerar råd för skolans praktik ger därför en tidig bild av hur ”regionaliseringen” startar i svenskämnesdidaktisk forskning.

En tanke som förts fram är att extern finansiering från forskningsråd och skolmyndigheter under 1970- och 80-talet kan ha varit ett incitament för att förflytta den inomvetenskapliga forskningen inom litteraturvetenskap mot mer samhällsorienterade forskningsfrågor.⁴⁷ Vad vi har kunnat se, framför allt genom tillkännagivanden i förord, hade elva av avhandlingarna i studiens korpus extern finansiering.⁴⁸ Man hade kunnat tro att finansieringsgraden skulle vara större för avhandlingar med direkt praktikkrelevans, men det visar sig att ungefär hälften av de externfinansierade avhandlingarna avstår från att formulera didaktiska implikationer. Det gäller även en avhandling som Wessmans (1973) vilken har sin upprinnelse i ett projekt finansierat av Skolöverstyrelsen. Avhandlingens kartläggning av sakprosagenrer sker utan att tillämpning diskuteras. Möjligen är projektets praktikkrelevans såpass uppenbar att detta inte behövs. Vad som tyder på det är inte minst att den färdiga avhandlingen ges ut av Svenskläraryöreningen.

Diskussion

Vad gäller våra inledningsvis formulerade forskningsfrågor om när, var, hur och varför svenskämnet blir intressant för avhandlingsprojekt inom olika discipliner ska vi först sammanfatta hur de tre första frågorna besvarats av vår undersökning. Därefter tar vi upp den mer komplexa frågan om vilka faktorer som synts ha gynnat genombrottet för svenskämnesdidaktisk forskning.

Startpunkten för *när* forskning om skolans svenskämne framträdde i doktorsavhandlingar kan genom våra resultat förläggas till 1970-talet; med en påföljande ökning av avhandlingar med denna inriktning under 1980-talet. Ett fåtal avhandlingar hade redan under 1950- och 1960-talen visat att svenskämnesdidaktiska ämnesval kunde vara legitima inom såväl ämnena nordiska språk, litteraturvetenskap som pedagogik. Det är emellertid de två förstnämnda forskarutbildningsämnena som under resterande delen av 1900-talet på allvar gav plats för sådan forskning. Den bild som getts i tidigare forskning av att genombrottet för svenskämnesdidaktisk forskning i doktorsavhandlingar äger rum först efter millennieskiftet behöver nyanseras. Det stämmer att den totala mängden svenskämnesdidaktiska avhandlingar ökar då, men ökningen är faktiskt rätt blygsam vad gäller forskarutbildningsämnet nordiska språk/svenska, och obefintlig vad gäller ämnet litteraturvetenskap.

Beträffande *var* genombrottet för svenskämnesdidaktisk forskning sker har vi kunnat urskilja ett antal väl avgränsade miljöer förlagda vid Uppsala, Stockholms, Lunds, Göteborgs och Linköpings universitet som viktiga i sammanhanget. Inom ramen för denna studie har vi inte haft möjlighet att undersöka lärosätenas lokala strategier vad gäller inriktning på olika forskningsområden. Vi har dock kunnat visa hur några tongivande forskare med alternativa disciplinära perspektiv och mål fått möjlighet, genom bland annat centrumbildningar, externa forskningsanslag och icke-traditionella inriktningar på professurer, att bygga upp produktiva miljöer. I huvudsak är det doktorander vid dessa miljöer som står för avhandlingar med svenskämnesdidaktisk inriktning. Med undantag för Pedagogiska gruppen i Lund som enbart ägnade sig

47 Se Martinsson (2024).

48 Grogarn (1979), Spenke (1982), Linnér (1984), Asplund Carlsson (1998), Eliasson (1973), Westman (1974), Larsson (1982), Garne (1988), Hammermo (1989), Aniansson (1996) och Svensson (1985).

åt skolrelaterad forskning, ingår det nya intresset för skolan och svenskämnet inom dessa miljöer i en bredare pågående omförhandling av disciplinernas teoretiska och metodiska preferenser, vilket leder oss över till nästa fråga.

För att kartlägga *hur* forskningen om svenskämnet utformats valde vi, med Abbott som inspiration, att beskriva den tidiga svenskämnesdidaktiska forskningen med hjälp av fyra analytiskt konstruerade aspekter som var och en innehöll en motsättning som skulle kunna avspegla en motsättning mellan disciplinernas traditionella paradig och möjligheten att formulera något nytt och särskiljande: kunskapsperspektiv, textuppfattning, metodologiskt ideal och praktikrelevans. På ett övergripande plan kan vårt resultat här sammanfattas med att utforskandet av litteratur och språk i skolan sker genom att universitetsämnena litteraturvetenskap och nordiska språk orienterar sig bort från vad som dittills utmärkt dem som discipliner.

Helt i linje med en sådan förskjutning är den tidiga svenskämnesdidaktiska forskningens prioritering av ett synkront kunskapsperspektiv. Detta brott mot ett traditionellt diakront ideal är ett utslag av en önskan om att närma sig den aktuella skolverkligheten. Det samma kan sägas om de kontextuella textuppfattningar som huvuddelen av de tidiga svenskämnesdidaktiska avhandlingarna utvecklar. De bryter på denna punkt mot samtida tendenser inom disciplinerna att prioritera en dekontextualiserad textförståelse vilken knappast kunnat utgöra en relevant utgångspunkt för ämnesdidaktisk forskning. På en mer specifik nivå har vi noterat hur olika kontextuella textuppfattningar, särskilt inom litteraturredidaktiken, ingått i de olika forskningsmiljöernas inbördes positioneringar. Också vad gäller metodologiskt ideal är bilden tydlig så till vida att en mycket hög andel av de tidiga svenskämnesdidaktiska avhandlingarna ger prioritet åt det vi kallat analytiskt ideal, medan narration endast dominerar i ett fåtal avhandlingar. På denna punkt är det svenskämnesdidaktiska avhandlingar i litteraturvetenskap som bryter med traditionen, ett brott som bör förstås som en strävan efter resultat som är mer generaliserbara för skolans praktik. Vårt att notera i detta sammanhang är att ett par av de senare litteraturvetenskapliga avhandlingarna i vår korpus – som alla emanerar från Pedagogiska gruppen – återgår till narration, men av ett nytt slag. Litterära texter sätts i dessa avhandlingar in i en etnografiskt grundad narration om klassrummets litteraturundervisning, inte som traditionellt i en narration om författarskap. Ser man framåt och utanför det material som studerats här, ligger denna utveckling i linje med den ökning av etnografiskt inspirerade undersökningar som senare kan iaktas både inom den litterärt och språkligt inriktade svenskämnesdidaktiska forskningen. Vad gäller praktikrelevans slutligen utgör det förhållande att hälften av avhandlingarna i vår korpus direkt formulerar sina resultats giltighet för praktiken ett påfallande avsteg från den försiktighet som dittills präglat forskning inom humaniora vad gäller forskningens nytta och tillämpbarhet.

Mot denna bakgrund vill vi avslutningsvis ta upp frågorna om *varför* det svenskämnesdidaktiska genombrottet sker redan före de riktade satsningar på ämnesdidaktisk forskning som kommer vid millennieskiftet, och *vilka konsekvenser* det får för fältets fortsatta formering. Ytligt sett kan det av vår presentation verka som om utvecklingen av svenskämnesdidaktiken skedde utan större konflikter, trots de genomgripande förändringar vi kunnat blottlägga i fråga om vetenskapliga prioriteringar. Förståelsen av vad som möjliggör det svenskämnesdidaktiska genombrottet kräver emellertid att

man tar med i beräkningen hur de potentiella akademiska konflikterna i viss mån kom att ta ut varandra.

Från det att modersmålsämnet tagit över latinets basämne genom läroverksstadgan 1856, hade ansvaret för läroverkslärarnas utbildning i svenska språket och litteraturvetenskap legat på för ändamålet inrättade institutioner för nordiska språk och litteraturvetenskap. I över hundra år hade makten över såväl utbildningens som forskningens inriktning till stor del legat på ämnenas professorer, medan uppgiften att anpassa det språk- och litteraturvetenskapliga kunskapsstoffet i enlighet med läroverkets styrdokument hade åvilat de studenter som efter kandidat- eller doktorsexamen lämnat universitet för läroverkstjänster som adjunkter respektive lektorer. I övergången mellan 1960- och 1970-talet rubbades emellertid symbiosen mellan lärosätena och läroverken på ett sätt som gjorde det osäkert hur makt och inflytande över framtidens svenskämne och svensklärarutbildning skulle fördelas. Framför allt handlade det om att inrättandet av grundskola (1962) och gymnasieskola (1970) skapade tvivel på hur de två äldre disciplinernas traditionella kunskapsstoff skulle fungera för elevgrupper som tidigare endast i begränsad omfattning mött lärare med utbildning i nordiska språk och litteraturvetenskap. Den nya situationen innebar på sikt en risk att disciplinerna helt eller delvis skulle förlora sitt uppdrag att utbilda svensklärare för skolans äldre åldrar. Just det faktum att så mycket låg i potten är antagligen en viktig förklaring till att vissa institutioner för såväl litteraturvetenskap som nordiska språk förvånansvärt snabbt ställde om till en produktion av avhandlingar med uppenbar skolrelevans, trots den rad av nya vetenskapliga prioriteringar som detta medförde. Universitetsämnena som inte bara bygger kunskap om språk och litteratur *för* skolan, utan också om språk och litteratur *i* skolan, kunde enklare försvara en fortsatt central roll i utbildningen av skolans svensklärare. Styrkan i detta argument har av allt att döma gjort det svårt för konservativa ämnesföreträdare att motverka initiativ att sanktionera och finansiera svenskämnesdidaktiska avhandlingsprojekt, inte minst då dessa projekt i många fall tog explicit utgångspunkt just i den nya skolsituation som uppstått genom avskaffandet av parallellskolesystemet.⁴⁹

En annan viktig reform i sammanhanget är införandet av en ny svensklärarutbildning för högstadiet och gymnasieskolan (1970), den så kallade blocksvenskan, som bestod av en på nationell nivå fastställd kombination av litteratur- och språkvetenskapliga kurser. I denna nya lärarutbildning försköts innehållet från historiskt stoff till modernare litteratur och nusvenska, vilket skapade behov av delvis nya kompetenser för universitetslärare i lärarutbildningen, kompetenser som kunde vinnas genom svenskämnesdidaktiska avhandlingsprojekt. Även inrättandet av fler tjänster vid sidan om professurerna, delvis som svar på den större volymen i lärarutbildningen, bör ha varit en reform som stärkte skolrelaterade doktorsavhandlingars konkurrenskraft. Under samma tid minskar professorernas makt över forskningen dels genom inrättande av forskningsråd (först Statens humanistiska forskningsråd 1959–1977) som

49 Detta betyder inte att det saknas rapporter om hur företrädare för den tidiga ämnesdidaktiken mötte motstånd vid sina respektive hemmainstitutioner, se till exempel kritiken av meritvärdet av Malmströms synkront inriktade textforskning (refererad i Stahre 1988, sid. 41) eller kritiken av Hanssons tidiga läsundersökningar (Aspelin 1975, 157–61). Den senare konflikten skildras i Bo Lindberg och Ingemar Nilsson, *Göteborgs universitets historia 2: Ett växande universitet* (Göteborg: Göteborgs universitet, 1996), 102–3, 136–38 och 141.

hade ett starkare incitament att stödja nya forskningsinriktningar, dels genom en ny möjlighet att få forskning finansierad från Skolöverstyrelsen. Alla dessa förändringar kan ses som aspekter av den förskjutning som Bernstein beskrivit som ett ökat utrymmer för regioner, en mer praktisknära och nyttomotiverad kunskapsbyggnad kopplad till professioners behov, i vårt fall till skolans svensklärare. Emellertid får inte Bernstein helt rätt i fråga om kunskapsbyggandets organisation, åtminstone inte under den tid vi här studerat. Såväl litteraturvetenskap som nordiska språk visar ju sig före millennieskiftet vara tillräckligt plastiska för att inlemma ny skolrelaterad forskning inom sina gamla forskarutbildningsämnen. Efter millennieskiftet skulle dock flera universitetsinstitutioner etablera tvärvetenskapliga forskningsmiljöer, och inrätta nya forskarutbildningsämnen skraddarsyddade för att anta didaktiskt inriktade doktorander, för att på så vis skapa så bra möjligheter som möjligt att också fortsättningsvis konkurrera om ansvar för olika delar av lärarutbildningen.⁵⁰

Även det som sker i början av 2000-talet ligger efter undersökningsperioden för vår studie, framträder redan i vårt material en skillnad mellan å ena sidan nordiska språk och å andra sidan litteraturvetenskap när det gäller tendenserna till regionalisering. Inom nordiska språk, såväl vid Stockholms som vid Uppsala universitet, blir produktionen av svenskämnesdidaktiska avhandlingar redan före millennieskiftet en naturlig del av vad som snart skulle uppfattas som disciplinens kärnområden, textforskning och språksociologi. Och ser vi framåt skulle flera av de första avhandlingarnas författare bli inflytelserika personer i ämnet nordiska språk och dess lärarutbildning, och i några fall inom ämnet handleda nya språkligt inriktade svenskämnesdidaktiska avhandlingsprojekt. Inom litteraturvetenskap blev diskussionen kring ämnets doxa hårdare, och flera av nyckelpersonerna valde att distansera sig från moderämnet och i stället bygga upp tvärvetenskapliga miljöer för litteraturdidaktisk forskning och forskarutbildning: i Malmö med Pedagogiska gruppen och forskarskolan Svenska med didaktisk inriktning, liksom vid Linköpings universitet med det tvärvetenskapliga ämnet kommunikation, vars tillblivelse Gunnar Hansson var delaktig i. Konflikterna inom ämnet, som egentligen kräver en egen utredning, var av olika karaktär. En var ideologisk och starkt präglad av 1970-talets marxistiska språkbruk. Motståndet gällde främst om humaniora i allmänhet och litteraturvetenskap i synnerhet skulle anpassa sina metoder och frågeställningar som den nya utbildningspolitiken efterfrågade i kölvattnet av de nya utbildningsreformerna, framför allt den så kallade UKAS-reformen. Huvudlinjen i kritiken riktade sig mot den förment objektiva positivismen, vilken betraktades som ett verktyg med vilket myndigheter som Skolöverstyrelsen och Universitetskanslersämbetet kunde ersätta universitetens fria forskning med behovsstyrda utredningar i reformernas tjänst.⁵¹ En annan dimension av kritiken gällde vilka egenskaper och förmågor som utgjorde ett gångbart kapital på det litteraturvetenskapliga fältet. Skulle man som forskare arbeta främst med den litterära texten eller anpassa sig till mer beteende- eller samhällsvetenskapliga metoder. Den senare motsättningen kan spåras betydligt senare i diskussionen om vad den litterärt inriktade svenskämnesdidaktiken egentligen ska ägna sig åt.⁵² Dessa konflikter har på ett plan att göra med de skillnader

50 Einarsson (2005); Liberg (2012); Holmberg och Nordenstam (2016).

51 Aspelin (1975), 157–61.

52 Se exempelvis Andersson (2010).

vår analys har pekat på när det gäller spänningen mellan disciplinär och praktikrelaterad kunskapsbyggnad och är på ett annat plan ett utslag för konkurrens om samma tilldelning av medel.

Ett rimligt antagande skulle vara att denna skillnad mellan utvecklingen av språk- och litteraturdidaktik skulle åtföljas av en polariserad konflikt mellan de två svenskämnesdidaktiska moderdisciplinerna. Någon sådan är dock svår att se i vårt material. I stället kan man tala om att det sker en renodling dem emellan vad gäller forskningsfrågor. Exempelvis kan det noteras att ämnet nordiska språk under den forskningsmässiga omställning vi här analyserat i det närmaste helt ger upp sina tidigare ambitioner att forska om litterära texter. En liknande strikt uppdelning sker mellan skrivande och läsning. För i strid med hur skrivande och läsning integreras i skolans praktik blir skrivforskningen efter nordistikavhandlingar som exempelvis Larsson (1982), Strömquist (1987) och Garne (1988) en angelägenhet för ämnet nordiska språk. Omvänt blir läsforskning efter Hansson (1959), Grogarn (1979) och Spenke (1982) något som främst litteraturdidaktiker ägnar sig åt. Kanske kan man beskriva det som en borgfred mellan didaktiskt orienterade språk- och litteraturvetare vilken säkrar deras ämnens inflytande över lärarutbildningen för skolans äldre åldrar då detta inflytande hotas av ett successivt starkare krav på didaktisering som syns gynna utbildningsvetenskapliga aktörer.

För en mer fullödig bild av de potentiella konfliktlinjer vi här skisserat – mellan å ena sidan universitetsämnena litteraturvetenskap och nordiska språk och å andra sidan utbildningsvetenskapliga ämnen, liksom konflikter inom och mellan litteraturvetenskap och nordiska språk – krävs kompletterande studier av andra material. Avhandlingarna tiger om hur projekten värderades när doktoranderna antogs och i vissa fall fick medel i konkurrens. Inte heller kan de berätta hur deras meritvärde bedöms då de färdiga doktorerna konkurrerar om anställningar i akademien, också sådana som explicit efterfrågar ”inriktning mot didaktik”.⁵³

About the authors

Per Holmberg is Professor at the Department of Swedish, Multilingualism, Language Technology, University of Gothenburg, Sweden. Email: per.holmberg@gu.se

Bengt-Göran Martinsson is Professor at the Department of Culture and Society, Linköping University, Sweden. Email: bengt-goran.martinsson@liu.se

53 En sådan pågående studie av sakkunnigutlåtanden är Maritha Johansson, Per Holmberg och Bengt-Göran Martinsson, ”Ämnesdidaktisk kompetens – en studie av meritvärdering vid tillsättning av svenskämnesdidaktiska akademiska anställningar 1990–2022” *Pedagogisk forskning i Sverige* (under utgivning 2026). En pågående studie som i stället undersöker hur tidiga svenskämnesdidaktiska avhandlingar tas emot i nordistikens ämnestidskrift är Per Holmberg och Fredrik Olsson, ”Disciplinering och didaktisering: En studie av relationen mellan ämnet nordiska språk och skolan 1900–2025” (under arbete). Dessa studier utgör tillsammans med den studie som presenterats i denna artikel delar av det VR-finansierade projektet ”Nytt vin i gamla läglar eller gammalt vin i nya läglar? Etableringen av svenskämnesdidaktik som forskningsfält” (2021-05018).

Referenser

Källor

- Aniansson, Eva. *Språklig och social identifikation hos barn i grundskoleåldern*. Uppsala universitet: Institutionen för nordiska språk, 1996.
- Asplund Carlsson, Maj. *The Doorkeeper and the Beast: The Experience of Literary Narratives in Educational Contexts*. Göteborgs universitet: Institutionen för litteraturvetenskap, 1998.
- Brink, Lars. *Gymnasiets litterära kanon: Urval och värderingar i läromedel 1910–1945*. Uppsala universitet: Institutionen för litteraturvetenskap, 1992.
- Dahlbom, Tord. *Rättstavningsförmågans struktur hos pojkar och flickor i åk. 4: En faktoranalytisk studie*. Uppsala universitet: Pedagogiska institutionen, 1976.
- Danielsson, Annica. *Tre antologier – tre verkligheter: En undersökning av gymnasiets litteraturförmedling 1945–1975*. Lunds universitet: Institutionen för litteraturvetenskap, 1988.
- Danielsson, Sylvia. *Läroboksspråk: En undersökning av språket i vissa läroböcker för högstadium och gymnasium*. Umeå universitet: Institutionen för nordiska språk, 1975.
- Eliasson, Siv. *Vokabulärstudier i läroplanstexter 1935–1969*. Stockholms universitet: Institutionen för nordiska språk, 1973.
- Elmfeldt, Johan. *Läsningens röster: Om litteratur, genus och lärarskap*. Lunds universitet: Institutionen för litteraturvetenskap, 1997.
- Engdahl, Sven. *Studier i nusvensk sakprosa: Några utvecklingslinjer*. Uppsala universitet: Institutionen för nordiska språk, 1962.
- Englund, Boel. *Skolans tal om litteratur: Om gymnasieskolans litteraturstudium och dess plats i ett kulturellt återskapande med utgångspunkt i en jämförelse av texter för litteraturundervisning i Sverige och Frankrike*. Stockholms lärarhögskola: Institutionen för pedagogik, 1997.
- Garme, Birgitta. *Text och tanke*. Uppsala universitet: Institutionen för nordiska språk, 1988.
- Grogarn, Margareta. *Dålig läsning: Bakgrund, läsförmåga och läsintresse hos elever på Fo- och Ve-linjerna i gymnasieskolan*. Göteborgs universitet: Institutionen för litteraturvetenskap, 1979.
- Hammermo, Olle. *Språklig variation hos barn i grundskoleåldern*. Uppsala universitet: Institutionen för nordiska språk, 1989.
- Hansson, Gunnar. *Dikten och läsaren: Studier över diktupplevelsen*, Uppsala universitet: Institutionen för litteraturhistoria, 1959.
- Hultgren, Sven. *Skola i dialektal miljö: Språkanvändning och språkliga attityder i övre Dalarna*. Uppsala universitet: Institutionen för nordiska språk, 1983.
- Larsson, Kent. *Skrivförmåga: Studier i svenskt elevspråk*. Uppsala universitet: Institutionen för nordiska språk, 1982.
- Lindberg, Ebba. *Studentsvenska: Studier i stockholmsabiturienters examensuppsatser 1864–1965*. Stockholms universitet: Institutionen för nordiska språk, 1973.
- Linnér, Bengt. *Litteratur och undervisning: Om litteraturläsningens institutionella villkor*. Lunds universitet: Institutionen för litteraturvetenskap, 1984.

- Malmgren, Gun. *Gymnasiekulturer: Lärare och elever om svenska och kultur*. Lunds universitet: Institutionen för litteraturvetenskap, 1992.
- Martinsson, Bengt-Göran. *Tradition och betydelse: Om selektion, legitimering och reproduktion av litterär betydelse i gymnasiets litteraturundervisning 1865–1968*. Linköpings universitet: Institutionen för tema, 1989.
- Sjödoff, Inga-Liese. *Med svenska som mål: Effekter av två undervisningsprogram på invandrarelevens svenska i skrift*. Uppsala universitet: Institutionen för nordiska språk, 1989.
- Spenke, Carina. *Läsa, lära, förstå: En studie av läsning och litteratur i gymnasieskolan*. Göteborgs universitet: Institutionen för litteraturvetenskap, 1982.
- Strömquist, Siv. *Styckevis och helt: Om styckeindelningens roll i skrivprocessen och bruket av nytt stycke i svenska elevuppsatser*. Uppsala universitet: Institutionen för nordiska språk, 1987.
- Svensson, Cai. *The Construction of Poetic Meaning: A Cultural-Developmental Study of Symbolic and Non-Symbolic Strategies in the Interpretation of Contemporary Poetry*. Linköpings universitet: Institutionen för tema, 1985.
- Tarschys, Karin. *Svenska språket och litteraturen: Studier över modersmålsundervisningen i högre skolor*, Stockholms högskola, 1955.
- Torell, Örjan. *Litteraturen som karaktärsdanare: En presentation av sovjetisk litteraturpedagogik*. Uppsala universitet: Institutionen för litteraturvetenskap, 1979.
- Westman, Margareta. *Bruksprosa: En funktionell stilanalys med kvantitativ metod*. Stockholms universitet: Institutionen för nordiska språk, 1974.
- Österberg, Tore. *Bilingualism and the First School Language: An Educational Problem Illustrated by Results From a Swedish Dialect Area*. Uppsala universitet: Institutionen för pedagogik, 1961.

Litteratur

- Abbott, Andrew Delano. *Chaos of Disciplines*. Chicago: University of Chicago Press, 2001.
- Ahlund, Claes. ”Litteraturämnets etableringsfas från 1890–1919.” I *Från etableringsfas till konsolidering: Svensk akademisk litteraturundervisning 1890–1946*, redigerad av Claes Ahlund och Bengt Landgren, 15–116. Uppsala: Uppsala universitet, 2003.
- Andersson, Pär-Yngve. ”Tid för litteraturdidaktiskt paradigmskifte.” *Tidskrift för litteraturvetenskap* 40, no. 3–4 (2010): 91–106.
- Aspelin, Kurt. *Textens dimensioner: Problem och perspektiv i litteraturstudiet*. Stockholm: PAN/Norstedt, 1975.
- Bernstein, Basil. ”Education, Symbolic Control, and Social Practices.” I *Pedagogy, Symbolic Control and Identity*, red. Basil Bernstein, 133–64, Lanham, Maryland: Rowman & Littlefield Publishers, 2003.
- Boglund, Ann, Per Holmberg, och Anna Nordenstam. *Mötesplatser: Texter för svenskämnet*. Lund: Studentlitteratur, 2014.
- Broady, Donald. ”Inledning.” I *Kulturens fält*, redigerad av Donald Broady. Göteborg: Daidalos, 1998.
- Burman, Anders, Joakim Landahl, och Anna Larsson. *Pedagogikens århundrade: Uppkomsten och utvecklingen av en vetenskaplig disciplin*. Göteborg: Makadam förlag, 2025.

- Degerman, Peter. "Litteraturen, det är vad man undervisar om": *Det svenska litteraturdidaktiska fältet i förvandling*. Åbo: Åbo Akademis förlag, 2012.
- Edqvist, Sven-Gustaf. "Gunnar Hansson och skolans litteraturundervisning. Om en forskar- och lärargärning." I *Litteraturen och läsarna: Festskrift till Gunnar Hansson*, redigerad av Cai Svensson, 94–104. Linköping: Linköpings universitet, 1988.
- Einarsson, Jan. "Inledning: Svenskämnet och didaktiken." I *Perspektiv på didaktik: Svenskämnet i fokus*, (Svenskläraryörelsen årskrift 2005), redigerad av Sofia Ask, 7–14. Stockholm: Natur och Kultur, 2005.
- Ekerwald, Hedvig. *Svenska doktorsavhandlingar om utbildning: En tvärvetenskaplig bibliografi (1970–1980)*. Malmö: Lärarhögskolan, 1981.
- Erixon Arreman, Inger. "Pedagogiskt arbete: En social konstruktion för att fylla en social funktion." *Tidskrift för lärarutbildning och forskning* 2002, no. 1-2 (2002): 39–56.
- Erixon, Per-Olof, och Sigmund Ongstad. *Morsmålsdidaktisk forskning og profesjonalliseret lærerutdanning: Fem nordiske beretninger om 50 års utvikling og kamp*. Oslo: Cappellen Damm Akademisk, 2013.
- Furuland, Lars. *Mina dagsverken: Minnen från folkhögskolor, folkbildning, universitet och möten med arbetarförfattare*. Stockholm: LaGun, 2009.
- Gustafsson, Lars. *Estetik i förvandling: Estetik och litteraturhistoria i Uppsala från P.D.A. Atterbom till B.E. Malmström*. Uppsala: Uppsala universitet, 1986.
- Gustafsson, Lars. *Litteraturhistorikern Schüch: Vetenskapssyn och historieuppfattning i Henrik Schüchs tidigare produktion*. Uppsala: Uppsala universitet, 1983.
- Gustafsson, Lars, Sture Allén, Lars Furuland, Gunnar Hansson, Sven Linnér, Sten Malmström, och Jan Thavenius (red.). *Forskningsfält och metoder inom litteraturvetenskapen*, Stockholm: Wahlström & Widstrand, 1970.
- Gustavsson, Michael. "Litteraturteoriens expansion: Svenska doktorsavhandlingar i litteraturvetenskap 1976–1995." I *Universitetsämne i brytningstider: Studier i svensk akademisk litteraturundervisning*, redigerad av Bengt Landgren, 451–623. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis, 2005.
- Haapamäki, Saara. "Språkhistoria och nordistikens historia – nordistiska doktorsavhandlingar på 1900-talet." I *Studier i svensk språkhistoria 10*, redigerad av Erik Magnusson och Lena Rogström, 1–19. Göteborg: Meijerbergs arkiv, 2010a.
- Haapamäki, Saara. "Teoretiseringens roll i nordistiska och lingvistiska doktorsavhandlingar på 1970-talet." I *Svenskans beskrivning 30: Förhandlingar vid trettionde sammankomsten för svenskans beskrivning, Stockholm den 10 och 11 oktober 2008*, redigerad av Cecilia Falk, Andreas Nord och Rune Palm, 92–101. Stockholm: Institutionen för nordiska språk, Stockholms universitet, 2010b.
- Hallberg, Peter, Gunnar Hansson, Göran Hermeren, Karl Erik Rosengren, och Jan Thavenius. *Litteraturvetenskap: Nya mål och metoder*. Stockholm: Natur och kultur, 1966.
- Holmberg, Per, Ellen Krogh, Anna Nordenstam, Sylvi Penne, Dag Karlskov, Anna Skyggebjerg, Liisa Tainio, and Ria Heilä-Ylikallio. "On the Emergence of the L1 Research Field: A Comparative Study of Phd Abstracts in the Nordic Countries 2000–2017." *L1-Educational Studies in Language and Literature* 19 (2019), 1–27.
- Holmberg, Per, och Anna Nordenstam. "Svenska med didaktisk inriktning: Ett forskningsområde i rörelse." I *Framtida berättelser: Perspektiv på nordisk modersmålsdi-*

- daktisk forskning och praktik*, redigerad av Heidi Höglund och Ria Heilä-Yllikallio, 48–62. Vasa: Pedagogik och välfärdsstudier, Åbo akademi, 2016.
- Holmberg, Per, och Fredrik Olsson. ”Disciplinering och didaktisering: En studie av relationen mellan ämnet nordiska språk och skolan 1900–2024” (under arbete).
- Hultman, Glenn, och Bengt-Göran Martinsson. ”Pedagogiskt arbete som tvärvetenskapligt forsknings och utbildningsfält: Exemplet Linköpings universitet.” *Pedagogisk forskning i Sverige* 23, no. 5 (2018): 118–36.
- Högnäs, Sten. ”Ämneskulturer inom nordistiken.” I *Nordiska universitetskulturer*, redigerad av Sten Högnäs, 87–166. Lund: Avd. för idé- och lärdomshistoria, Lunds universitet, 1998.
- Johansson, Maritha, och Bengt-Göran Martinsson. ”Svenskämnesdidaktik som akademiskt professionsfält.” *Educare* 2024, nr. 3 (2024), 57–83.
- Johansson, Maritha, Per Holmberg, och Bengt-Göran Martinsson. ”Ämnesdidaktisk kompetens – en studie av meritvärdering vid tillsättning av svenskämnesdidaktiska akademiska anställningar 1990–2022” *Pedagogisk forskning i Sverige*, under utgivning 2026.
- Josefson, Ingela. ”Traditionen svensk nordistik.” I *Humaniora på undantag? Humanistiska forskningstraditioner i Sverige - en antologi*, redigerad av Thomas Forser, 108–24. Stockholm: PAN/Norstedt, 1978.
- Karlsson, Anna-Malin. ”Kris eller nödvändig utveckling? Om modern svensk språkvetenskaps vidgade studieobjekt och förändrade kunskapsintressen.” I *Kungl. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala. Årsbok 2014*, 207–220. Uppsala: Kungl. Humanistiska Vetenskaps-Samfundet i Uppsala, 2014.
- Karlsson, Anna-Malin, och Jan Svensson. ”Inledning: Text, textforskning och textteori.” *Språk och stil* 22, no. 1 (2012), 5–30.
- Landgren, Bengt. ”Konsolideringens tid: 1920–1946.” I *Från etableringsfas till konsolidering: Svensk akademisk litteraturundervisning 1890–1946*, redigerad av Claes Ahlund och Bengt Landgren, 119–612. Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis, 2003.
- Liberg, Caroline. ”Svenska med didaktisk inriktning – forskningsämne och nätverk.” I *Svenskämnet – i går, i dag, i morgon: Svenskläraryöreningen 100 år 1912–2012 (Svenskläraryöreningens årsskrift 2012)*, redigerad av Gustav Skar och Michael Tengberg, 100–14. Stockholm: Svenskläraryöreningen, 2012.
- Lindberg, Bo, och Ingemar Nilsson. *Göteborgs universitets historia 2: Ett växande universitet*. Göteborg: Göteborgs universitet, 1996.
- Ljung, Per-Erik och Jan Thavenius (red.). *Litteratur i bruk: En antologi om litteraturundervisning*. Stockholm: Bokförlaget PAN/Norstedts, 1977.
- Martinsson, Bengt-Göran. ”Litteraturdidaktik som litteraturvetenskap: Ett tvärvetenskapligt fält i rörelse.” I *Litteratur och läsning: Litteraturdidaktikens nya möjligheter*, redigerad av Maria Jönsson och Anders Öhman, 171–90. Lund: Studentlitteratur, 2015.
- Martinsson, Bengt-Göran. ”Mellan disciplin och profession: Litteraturdidaktikens etablering som forskningsfält i Sverige – en prequel.” *Acta Didactica Norden* 18, no. 1 (2024).
- Pedagogiska gruppen. *Årsrapport 1990*. Lund: Lunds universitet.

- Schüllerqvist, Bengt. "Ämnesdidaktisk lärarforskning – ett angeläget forskningsfält." I *Ämnesdidaktiska studier*, redigerad av Bengt Schüllerqvist och Christina Osbeck, 9–11. Karlstad: Karlstad University Press, 2009.
- Sigurd, Bengt. "Svensk språkforskning under 1900-talet." I *Svenskans beskrivning 24*, redigerad av Linda Jönsson, Viveka Adelswärd, Ann Cederberg, Per A. Pettersson och Caroline Kelly, 227–40. Linköping: Linköping University Electronic Press, 2001.
- Skar, Gustav, och Michael Tengberg. "Vilken forskning bedrivs egentligen inom forskningsfältet svenska med didaktisk inriktning?" I *Mångfaldens möjligheter: Litteratur- och språkdidaktik i Norden*, redigerad av Peter Andersson, Per Holmberg, Anna Lyngfelt, Anna Nordenstam och Olle Widhe, 353–73. Göteborg: Göteborgs universitet, 2014.
- Stahre, Nils-Gustaf. "Nordister och nordiska språk i Stockholm". I *Nordiska språk vid Stockholms universitet: Festskrift 1988*, redigerad av Barbro Söderberg och Inger Larsson. Stockholm: Institutionen för nordiska språk, Stockholms universitet, 1988.
- Teleman, Ulf. *Nordister och nordistik i Lund: Från 1860- till 1930-tal*. Lund: Språk- och litteraturcentrum, Lunds universitet, 2015.
- Thavenius, Jan. *Stil och vokabulär: En undersökning av formord i lyrik och prosa*. Lund: Gleerup, 1972.
- Wollin, Lars. "Nordiska språk – ett modernt 1800-talsämne? Några glimtar ur en disciplins historia." I *Nordistiken som vetenskap: Artiklar om ämnets historia, teorier och metoder*, redigerad av Jan Svensson, 31–46. Lund: Studentlitteratur, 1988.